

Lelkigondozás – lelkek gondozása a hitoktatásban?

Iskolai pasztoráció, szolidaritás, emberré válás

Apaként bízom abban, hogy semmi nem tud elveszni abból a szeretetből és szolidaritásból, amelyet gyermekeinknek kapcsolati gazdagságunkban ajándékozunk – és viszont. Tanárként megpróbálok úgy bánni tanítványaimmal, hogy ugyanez a hit növekedjen és fejlődjön ki bennük. Főiskolai tanárként erősen foglalkoztat a kérdés: ki törődik azokkal a hallgatókkal, akikkel senki sem törődik? Ki törődik azzal, hogy ők is elmondhassák: „Milyen jót tesz, ha tudod, hogy valaki menedéket nyújt neked, függetlenül attól, mit követtél el!” És hogyan mutassam ki azoknak, akik nem kapnak jó jegyet nálam, emberré válásuk iránti érdeklődésemet anélkül, hogy én magam szerepkonfliktusba kerülnék, és emiatt útmutatás helyett meghasonlást adnék nekik magamból? Olykor küzdök ezzel, néha fájdalmasan kudarcot vallok; mégis abból a hitből élek, amelyben szívesen erősítek másokat is, különösen a hitoktatásban és a lelkigondozásban tevékenykedőket. Az iskolában is szükség van a hitre, hogy mindennek megmutatkozik majd a hatása, akkor is, ha mi magunk nem érjük el az „ígéret földjét”. A kölcsönös emberi megerősítéshez és a nyitott kérdések szakmai tisztázásához az iskolai pasztorációban felelősséget vállalóknak szupervíziora van szükségük, amelyben olyan élethez igazodnak, amelyben Isten kapcsolati gazdagsága mint tulajdonság az emberi kapcsolatok létminőségévé vált. Az iskolai pasztorációban felelősséget vállalók egyik, érzésem szerint erőteljes szellemisége szerint semmi sem vész el abból, amiben az emberek emberré válásukhoz részesülnek, és amit a szolidaritás révén megtapasztalnak.

Kulcsszavak: *iskolai pasztoráció, lelkigondozás, hitoktatás, emberré válás, pasztorálpszichológia, szolidaritás, kudarc.*

Lelkigondozás – lelkek gondozása a hitoktatásban? A tanárok egyben lelkigondozónak is tekintik magukat? Vagy éppen azért *nem*, mert a hitoktatás módszertanát nem keverik össze a pszichoterápiával és a lelkigondozással? Mert meg akarják akadályozni annak veszélyét, hogy az osztályozást már ne a teljesítmény, hanem csak lelkigondozói szempontok alapján végezzék, és ezzel ne tudják komolyan venni saját tárgyukat? Mert valláspedagógiai és nem pasztorálpszichológiai képzést kaptak, és a bevált jelmondat szerint cselekszenek: „Suszter, maradj a kaptafánál!”? Mert szembezállnak a mindenhatóság érzésével, és eljutva saját kompetenciáik határához szükség esetén más szakmákra hivatkoznak? Mert nem hajlandók szerepeik sokrétűségét, amelyet tanárként amúgy is magukénak tudhatnak, még inkább bővíteni, és nem hagyják magukat olyan kényszerzubonyba dugni, amely nemcsak tanárként, hanem még iskolai lelkigondozóként is megjelöli őket? Mert a tanítás és a lelkigondozás vegyítése rekatekizálásnak tűnik számukra, amelyre ők – valószínűleg katolikus orrukkal – a würzburgi színódusra hivatkozva joggal fintorognak?

LELKIGONDOZÁS – LELKEK GONDOZÁSA A HITOKTATÁSBAN?

Bárhogy is hangozzanak a katolikus vagy evangélikus vagy egészen más természetű válaszok ezekre a kérdésekre, számomra vitathatatlanak tűnik az az igény, amelyre e kérdések keletkezése visszavezethető, annál is inkább, mert ezt a maguk módján mind a tanulók, mind a tanárok jelezték. A szakiskolák körében a hittanulásról végzett kutatásaimból példaként először egy tanulót idézek, aki ateista beállítottságú metálzene-rajongóként írja le magát, és ebben a minőségében egyértelműen veteti jegyzőkönyvbe: „Egyébként ha az embernek nincs egy olyan bizalmi személye, akihez fordulhatna, ha a hittanár már nem ilyen bizalmi személy, akkor azt gondolom, hogy teljesen meg lehetne szüntetni a hitoktatást!” A tanulók egy felnőttél elsősorban a megértést keresik – tekintve gyakran negatív énképüket, kapcsolati problémáikat, a nem kívánt terhességet, a szülők alkoholizmusát, a családon belüli erőszakot, a munkanélküliséget, a dolgok értelmének kiüresedését, a lelki terhetek, a depressziós megbetegedéseket és maguk vagy társaik öngyilkossággal kapcsolatos veszélyeztetettségét. Ezek a témák némelyek számára a tanításhoz, mások számára a személyes beszélgetéshez tartoznak – az érintettek ama céljával együtt, hogy találjanak egy bizalmi személyt, és elmondhassák az őket nyomasztó dolgokat, illetve a tanárok azon céljával, hogy hidat építsenek a tanácsadási helyek felé, és erősítsék a fiatalok sérült önértékelését; egy kolléga példászerű szavaival: „Hogy mit akarok feltétlenül útravalóul adni a tanulóknak? Elsőként az jut eszembe: önértékelést. Mert sok olyan diákunk van, aki szerintem rendkívüli mértékben szenved, még ha próbálja is palástolni: nagyon negatív énkép, szinte semmi elismerés, sem a munkahelyen, sem a családban.”

Sok hittanár ezért drámainak érzi azt a helyzetet, hogy az összes tanulójukat alig ismerik, mivel a szakképzés keretében kizárólag hittant tanítanak, és alig marad idő személyes beszélgetésre, ha ezt a gyakorta életfontosságú szükségletet egyáltalán felismerik. A délutáni tanítás ilyenkor már nemcsak a hittanulás akadályának – „Megisszák délbén a búzasörüket, aztán alszanak a délutáni oktatás alatt...” –, hanem esélynek is tűnik: „Korán odaérek, és utána nem kell rögtön elrohannom, s ezt tudják a diákjaim, ilyenkor néha elfogja őket a bátorság, és megszólítanak.” Sok hittanár tekinti magát lelkipogónak, a tanítást pedig lelkipogósnak, olyannyira, hogy némelyikük még évekkal később is kapcsolatban áll egykori tanítványával, amit klasszikusan levelező lelkipogósnak hívnak, és meggyőződéssel állítják: „Ez ad értelmet a munkámnak”; és e világos ajánlat tükrözi a valószínűleg még nagyobb, ismeretlen mértékű keresletet.

Ugyanakkor a tanárok éppen az iskolai lelkipogózás területén szembesülnek erőteljesen határaikkal, mert ők sem tudják – ismét eredeti megszólalást idézve – „meggyógyítani azt, amit a család vagy a társadalom elrontott”.

A lelkipogózás a munkatársak felé is irányul: „Van egy csomó kolléga [...]. Ilyenkor furcsa módon a legnagyobb káromkodók viszonylag kicsik lesznek, aztán odajönnek, és azt kérdezik: »Nem tudnál esetleg [...]»?« Azzal a jelszóval keresnek segítséget, hogy »te mégis csak hittanár vagy, csak kiismered magad a dologban«.”

1 Vö. K. KIEBLING: *Zur eigenen Stimme finden. Religiöses Lernen an berufsbildenden Schulen*, Ostfildern, 2004, p. 159 k.

Ebből arra a tényre következtethetünk, hogy a hittantanárok a tanításon belül és kívül lelkigondozóként működnek, elsődlegesen tanítványaik, de munkatársaik körében is.

Az olvasók talán üdvözlik ezt az eredményt, talán sajnálják – mindenesetre számomra elengedhetetlennek tűnik, hogy először is megvizsgáljam a hitoktatást és a lelkigondozást, és megkérdem, vajon a fenntartott megkülönböztetési igény mellett vonatkoztathatók-e egymásra, és hogyan. Olyan iskolai pasztoráció a célom, amely hisz a szolidaritás révén történő emberré válásban. Azonban az a kérdés, hogy mire van szükségük az embereknek emberré válásukhoz, attól az emberképtől függ-e, amelyet megpróbálok felvázolni. Ehhez kapcsolódva a továbbiakban kifejtem, hogy ezen emberkép alapján mire van szükség az iskolai pasztorációban.

A HITOKTATÁS MINT KÖLCSÖNÖS ÖNFELTÁRÁS

Az oktatáshoz és a neveléshez mindenekelőtt pedagógiailag közelítek, mielőtt *vallás*pedagógiai szempontból követném az ebből következő irányvonalat. „A tanítást először is a tanár-diák viszony határozza meg. Célja a megismerés a tantervekben rögzített és átadásra szánt ismeretek elsajátításán keresztül. A tanítás a helyes szolgálatában áll. Ezzel szemben a *nevelés* viszonyulásokra törekszik, a jó szolgálatában áll, és a tanulók önmeghatározását mint önmagukkal való aktív kapcsolatot provokálja; a nevelőkön keresztül megtanítja a növendékeknek a cselekedetek rendezését, hogy a lelkiismeret előtt felelni tudjanak értük. A nevelés megköveteli a nevelő kötődését a jó egyfajta rendjéhez; csak ekkor várható el a tanulók kötődése és pozicionálása is.”²

Ez a megkülönböztetés azonban nem hagyja figyelmen kívül, hogy a tanulók a tanítás során ismereteket és magatartásformákat egyaránt elsajátíthatnak. Ebben az értelemben a nevelő tanításnak éppen az a szándéka, hogy „a tudást a magatartásra vonatkozóan, a magatartást pedig a tudásra vonatkozóan tanítsa meg.”³ Egy tanár egyrészt megpróbálja fejleszteni tudását, ismereteit, másrészt úgy beleadni magát a nevelési történetbe, hogy öntevékenységre ösztönözze általa a diákokat. Egy tanárnő, aki a tanítási és tanulási utakon önmagát és tudását adja, *önfeltárást* végez. Ha ez sikerül, akkor az úgy hat, hogy a tanulók önmagukat adják bele saját tudásukkal és egyedi magatartásukkal együtt, azaz éppúgy *önfeltárást* gyakorolnak – és ezt nemcsak a tanárnőre rezonálva, hanem egymás között is.

A fent vázolt pedagógiai követelményeken túl a tanárok különleges *vallás*pedagógiai kihívás előtt állnak. Az *önfeltárást* a tanár hitelességén alapul, önmagával és tanítványaival szemben egyaránt: „Az az igazság, amely egzisztenciálisan megérint, két lábon érkezik.”⁴ A hitoktatás a teológiai jártasságról szól és az ilyen ismeretek alapvetővé tételéről, méghozzá önmagunk beleadása hiteles gesztusának – mint adásnak – a lendületével. Az önközlés e végrehajtása struktúrájában Krisztus-eseményként értelmezhető. Az ilyen önmegnyíláshoz bátorságra van szükség, és a sérülés veszélye fenyegeti. A tanítási folyamatban részt vevők ezért is vannak ráutalva a méltó és méltányoló légkörre.

2 W. TZSCHEETZSCH: Selbstkundgabe des Menschen. Grundprinzip einer personalen Religionsdidaktik, *Stimmen der Zeit*, 2014/1996, p. 612. ■ 3 D. BENNER: *Hauptströmungen der Erziehungswissenschaft. Eine Systematik traditioneller und moderner Theorien*, München, 1978, p. 232. ■ 4 A. EXELER: Der Religionslehrer als Zeuge, *Katechetische Blätter*, 106/1981, p. 6.

A hittantanároknak joguk van sebezhetőségükben a kollégákhoz vagy külső szupervizorhoz fordulni tanácsadásért, olyan csoportokhoz, amelyek az egyház képviselőjeként és egyházként tehermentesítik a tanárokat, akiknek nem kell mindenre képesnek lenniük, mindent tudniuk és mindent hinniük, mert mások mellettük állnak.

A LELKIGONDOZÁS MINT CSATLAKOZÁS A VÉGESSÉG HIMNUSZÁHOZ

A „lelkek gondozása” kifejezés nem igazán hangzik modernnek. A még ma is olvasásra érdemes *Johann Michael Sailer*hez s az 1788–89-ben először megjelent pasztorális teológiaiájához nyúlok vissza. Ő azt írja:

„A lelkek gondozása a lelkület alapvető ráhangolása az ember örök dolgaira.

A lelkek gondozása azonban *háromszintű*; mert a »lelkek gondozása« kifejezés azt jelenti:

1. minden ember *személyes, egyéni kötelessége* gondoskodni lelkéről (vallásról, erényekről, bölcsességről, üdvösségről). – »Mindenki legyen a maga lelkigondozója!«

A lelkek gondozása kifejezés azt jelenti:

2. minden ember *közös, felebaráti kötelessége* gondoskodni mások halhatatlan üdvösségéről. – »Mindenki legyen a másik lelkigondozója!«

A lelkek gondozása kifejezés azt jelenti:

3. a *közítségét viselő személyeknek*, akiket az egyház hatalmazott fel és jelölt ki, hivatali kötelességük, hogy gondoskodjanak egy meghatározott körzetben embertársaik halhatatlan üdvösségéről. – »Minden pap legyen lelkigondozó a saját körzetében!«

A lelkek effajta gondozása az, ami *egyházi hivatalként* számításba jöhet.⁵

A lelkigondozók megnevezett hivatali kötelességén túl *Karl Rahner* erősen hangsúlyozza a „laikus lelkigondozásra szentelését”; úgy látja, hogy ennek alapja a keresztségben van: „Minden megkeresztelt felszentelt lelkigondozó.”⁶ E feltételek alapján a katolikus papok visszaléptetése az iskolából – eredetileg csak őket nevezték „lelkigondozónak” –, s a női és férfi laikusok bevonulása oda helyi szinten nem feltétlenül jelenti a lelkigondozói minőség veszteségét.

De hát a lelkigondozás mint hangulat? Hogyan értelmezhető akkor a lelkigondozás a lelki sötétség⁷ idején, azaz egy olyan hangulati kép esetén, amely gyakran azokat az embereket fogja el, akik a legmagasabb elvárásokkal néznek szembe, csaknem végtelen perfekcionizmusra törekszenek, és ezért végtelen ideáljaik és a valóságos világ között tátongó különbségtől szenvednek? Ha sikerül, akkor a lelkigondozás lelki sötétség idején körülbelül olyan, mint egy „áthangoláshoz” vezető folyamat, amelyet egy ember éppen azért engedhet meg, mert a lelkigondozó egészen finoman megvilágítja őt sötétségében, ám nem kényszeríti rá vagy erőszakolja ki tőle ezt az áthangolást. Ez az áthangolás lehet egyben csatlakozás a végesség himnuszához, amely megszabadít a végtelen tökéletesség kötelékétől. A lelki sötétség idején történő lelkigondozást leírhatjuk ilyen áthangolásként,

5 J. M. SAILER: *Vorlesungen aus der Pastoraltheologie in buchstabengetreuer Abschrift*, Bd.1, München, 1812, p. 9.

■ 6 K. RAHNER: *Weihe des Laien zur Seelsorge*, in *UÖ: Schriften zur Theologie*, Bd. 3, Einsiedeln, 1956, p. 323.

■ 7 Vö. K. KIEBLING: *Seelsorge bei Seelenfinsternis. Depressive Anfechtung als Provokation diakonischer Mystagogie*, Freiburg im Breisgau, 2002.

a végeesség himnuszához való csatlakozásként is. Johann Michael Sailer szavaival: „A lelkék gondozása a lelkület alapvető *ráhangelése* az ember örök dolgaira.” És az emberi végeesség egész biztosan hozzátartozik ezekhez az örök dolgokhoz!

A hitoktatás mint kölcsönös önfeltárás és a lelkigondozás mint a végeesség himnuszához való csatlakozás – akkor hát hogyan is vonatkoztatható egymásra a hitoktatás és a lelkigondozás?

HITOKTATÁS ÉS LELKIGONDOZÁS

Kutatásom során rátaláltam egy evangélikus kollégára, *Gerhard Büttnerre* és disszertációjára, amelyet *Lelkigondozás a hitoktatásban* címmel írt, egyébként kérdőjel nélkül. Ebben a tanár és a diák kapcsolatának összjátékát állítja a középpontba a tanítási folyamat vonatkozásában. Annak ellenére, hogy koncepcióját tekintve a tanítás nem terápiás jellegű, minden iskolai óra, mondja Büttner, hatását tekintve terápiásnak vagy patogénnek nevezhető.⁸ Egy másik helyen Gert Sauerrel együtt megállapítja: „Nos, az a felismerés, hogy a hitoktató személyén áll vagy bukik az ügy, amelyet képvisel, mindenképpen előtérbe helyezi a hitoktatás kapcsolati vonatkozását, és ezzel azt, amit pasztorálteológiai szempontból a hitoktatás lelkigondozói minőségének nevezünk.”⁹ Nem látja értelmét annak – és én sem –, hogy kifejlesszük a „lelkigondozó hitoktatás” önálló koncepcióját. Sokkal inkább abban hisz, hogy „a lelkigondozói tevékenység a hitoktatás során csak részben adódik egy bizonyos anyag kiválasztásából vagy tanítási módszertanból, nem csekély részben viszont azon folyamatok figyelmes követését jelenti, amelyek az anyagra vonatkozó interakciók felszíne alatt játszódhatnak le.”¹⁰ Különösen egyértelmű azonban ez az összefüggés, amikor az iskolában az „irgalmas Atya” jelentésének értelmezése közben az egyik diáklány visszajelzi: „Én mindezt nem tudom elhinni, mert nekem nem ilyen volt az apám!”¹¹

Ám egy másik evangélikus kolléga, *Norbert Ammermann* is kérdőjel nélkül használja a *Lelkigondozás a hitoktatásban*¹² címet – az ő szemében is vitathatatlan ennek szükségessége. Vitatható azonban a formája, a tanításban részt vevők erősen különböző életformái és meggyőződései, valamint a növekvő kulturális sokszínűség miatt. Ezenfelül az iskola önértelmezésétől is függ, milyen szerepet játszhat benne a lelkigondozás. Egy olyan iskolában, amely információs ügynökségként értelmezi önmagát, a lelkigondozás éppenséggel árnyéklétet fog folytatni, és pusztán egyes krízishelyzetekben lép színre. Más viszont a helyzet egy olyan iskolában, amely az átfogó képzés mellett köteleződött el.

*Iskolai pasztoráció – az egyház emberszolgálatát az iskola cselekvési területén*¹³ címmel a Német Püspöki Konferencia, hála a nevelésért és iskoláért felelős bizottságának, komoly

8 Vö. G. BÜTTNER: *Seelsorge im Religionsunterricht. Pastoralpsychologische Untersuchungen zum Zusammenhang von Thema und Interaktion in der Schulklasse*, Stuttgart, 1991, p. 7. ■ 9 G. BÜTTNER – G. SAUER: Vorwort, in UÖK (szerk.): *Seelsorge und Religionsunterricht*, Menden, 1988, p. 6. ■ 10 G. BÜTTNER: *Seelsorgerliche Elemente im Religionsunterricht*, in G. BÜTTNER – G. SAUER (szerk.): *Seelsorge und Religionsunterricht*, i. m. p. 76. ■ 11 K. KIEBLING: *Zur eigenen Stimme finden*, i. m. p. 116. ■ 12 N. AMMERMANN: *Seelsorge im Religionsunterricht. Religionspädagogische und pastoralpsychologische Elementarisierung unter dem Blickwinkel der Konstrukt-dimensionen Wahrheit und Sinn*, Frankfurt am Main, 1999. ■ 13 A NÉMET PÜSPÖKI KONFERENCIA TITKÁRSÁGA (szerk.): *Schulpastoral – der Dienst der Kirche an den Menschen im Handlungsfeld Schule*, Bonn, 1996.

katolikus dokumentumot terjesztett elő, amely a hitoktatás és a lelkigondozás viszonyának meghatározásához is hozzájárul. Az a tény, hogy a dokumentum címében nem „lelkigondozás”, hanem „iskolai pasztoráció” szerepel, rámutat programadó szándékára:¹⁴ a pasztoráció mint egyházi feladat „nálatok, katolikusoknál úgyis egyszerűen mindent magában foglal”, mondta nekem nemrég egy evangélikus munkatárs. *Pasztoráción az evangéliumnak a mai világgal való kreatív szembesítését* értem, jelen esetben például az iskolában mint oktatási és élettérben. Az egész iskola az a terület, ahol az iskolai pasztoráció címzettjei mozognak, s ebbe beleszámít ennek az élettérnek minden személye, nem csak a tanulók. Megkereszteltként – felekezeten átnyúlóan – egyúttal az iskolai pasztoráció alanyai. „Sem a katolikus, sem az állami iskola nem az a hely, ahol a társadalmilag elvesztett kereszténység vagy egyházi befolyás ellensúlyozható.”¹⁵ Az iskolai pasztoráció megbízatása sokkal inkább „az iskola humanizálásában”¹⁶ és a „szolidaritás révén történő emberré válásban”¹⁷ rejlik. Az iskolai pasztoráció semmiképpen sem „más eszközökkel való hitoktatás”,¹⁸ és éppígy érvényes, hogy „a hitoktatás [...] nem az iskolai pasztoráció feladata és funkciója”.¹⁹ „A keresztény örömhírbe való bevezetés és egy keresztény világ- és emberkép közvetítése” révén azonban a hitoktatás „tartalmilag értelmezheti, magyarázhatja és megértetheti, miből él az iskolai pasztoráció”.²⁰ Az emberképek oktatási témát jelentenek, ugyanakkor az iskolai pasztoráció forrásai is. Erre még visszatérek. Az oktatás „különleges pasztorális jellege” nem a tanárok tanításon kívüli pasztorális tevékenységéből származik, hanem abból, hogy a tanítás során „szóba kerülnek az élet fontos kérdései”.²¹ A hitoktatásnak és az iskolai pasztorációnak szükségük van egymásra, olyannyira, hogy a tanítás „olykor »az iskolai pasztoráció kovászaként«”²² hat – és fordítva. Eszembe jut a fent idézett metálfzene-rajongó: „Egyébként ha az embernek nincs egy olyan bizalmi emberre, akihez fordulhatna, ha a hittantanár már nem ilyen bizalmi ember, akkor úgy gondolom, egészen meg lehetne szüntetni a hitoktatást!”

Mind a hitoktatásnak, mind a lelkigondozásnak van pasztorális jellege.²³ Ám a hitoktatással ellentétben az iskolai lelkigondozás és az iskolai pasztoráció az egyházak szabad kezdeményezései, szabad kínálatai, és ezért jogilag nem biztosítottak.²⁴ Ha azonban az állam oktatási megbízása nemcsak a tanítást foglalja magában, hanem az iskolát társadalmi formájában is, felmerül a kérdés, hogy az iskola és az iskolai pasztoráció együttműködésének személyi és anyagi feltételei megteremthetők-e, és hogyan: „Az állam ezáltal változásra képesnek bizonyulna az új kihívásokkal szemben, az egyház pedig a maga részéről felkínálja benne erőforrásait, azaz identitásrészét egy szolidáris társadalomért

14 Vö. J. BURKARD: *Schulpastoral als Beitrag zur Schulkultur. Eine theologisch-pneumatologische Handlungsorientierung*, Freiburg im Breisgau, 2002, pp. 95–101. A. VAN HOOFF: Zur theologischen Grundlegung der Schulpastoral, *RU-Kurier. Informationen zum Religionsunterricht*, 28/2006, pp. 17–22. C. WEIßENBERGER: Schulseelsorge und Schulpastoral – unterschiedliche Begriffe für denselben Inhalt?, *Wege zum Menschen*, 59/2007, pp. 235–250. ■ 15 A NÉMET PÜSPÖKI KONFERENCIA TITKÁRSÁGA (szerk.): *Schulpastoral*, i. m. p. 10. ■ 16 Uo. p. 7. Kiemelés a szerzőtől. ■ 17 Uo. p. 15. Lásd A NÉMET PÜSPÖKI KONFERENCIA TITKÁRSÁGA (szerk.): *Bildung in Freiheit und Verantwortung. Erklärung zu Fragen der Bildungspolitik*, Bonn, 1993, p. 15. ■ 18 A NÉMET PÜSPÖKI KONFERENCIA TITKÁRSÁGA (szerk.): *Schulpastoral*, i. m. p. 17. ■ 19 Uo. p. 18. ■ 20 Uo. p. 17. ■ 21 Uo. p. 18. ■ 22 Uo. ■ 23 „Mind a lelkigondozói dimenziók integrációja a hitoktatásba, mind a lelkigondozás mint tanításon kívüli önálló tevékenység”, hangzik G. HILGER védőbeszéde: *Religionsunterricht und Seelsorge, Katechetische Blätter*, 119/1994, p. 261. ■ 24 Vö. G. LAMES: *Schulseelsorge als soziales System*, Stuttgart, 2000, p. 224.

vállalt felelősségben.”²⁵ Az iskolai pasztoráció további hálózatépítési igénye²⁶ nemcsak az egyházközségek irányában, hanem az ifjúsági szövetségek, a diakóniák és a karitás, valamint további tanácsadó helyek, gyermekvédelmi szövetségek és a rendőrség felé is megfogalmazódik.

A szolidaritás révén történő emberré válás célját belső és külső perspektívából szemlélem – és nem csak én:²⁷ Ez nem előfeltételezi, hogy a benne részt vevőket ezen az úton kell meghatározott hitvallásra juttatni; ebben az értelemben a szolidaritás révén történő emberré válás célját a diakóniai kultúrához való akaratlan vagy szándékolatlan hozzájárulásnak²⁸ tekintem az iskolai élettérben – a diakónia és az oktatás programadó összjátékának javára. Ugyanakkor ez a célkitűzés abból merít, hogy az iskolai pasztoráció motivációját tekintve az istenkapcsolatból nő ki, és ezért az érte felelősek hitvallásává válik. Ebben az értelemben az iskolai pasztoráció misztagogikus forrásokból ered.

De hogyan működik együtt a *misztagógia* és a *diakónia*, amelyeket mint perspektívákat meg kell különböztetnünk egymástól, és nem szabad egymás céljaira használnunk őket egy olyan pasztorációban, amely hisz a szolidaritás révén történő emberré válásban. Mit jelent az emberré válás az iskola cselekvési területén, amely egy átfogó oktatási megbízatás elkötelezettjének vallja magát? Az emberek képzése, az ember formálása és az emberképek összefonódnak. Az emberré válást kutató kérdés tehát egy olyan emberképre irányuló kérdés, amelyből az iskolai pasztoráció élni tud. Először meg kell próbálnom felvázolni egy ilyen emberképet, mielőtt megkérdezem, mire és kire van szükség az emberré váláshoz.

TOLLVONÁSOK EGY NYITOTT ÉRTELMEZÉSŰ EMBERKÉPHEZ

„A férfiak mind gonosztevők” – így kezdődik egy ismert dal az 1913-ban íródott *Wie einst im Mai* [Mint egykor májusban] című berlini bohózatban. „A férfiak mind gonosztevők” – ezt a verset idézik a nők, általában viccesen, amikor a férfiak magatartását kritizálják, s ez megerősíti őket a férfiakról alkotott ama képükben, miszerint a férfiak éppenséggel mind gonosztevők. S e férfikép következménye az, hogy egy nőnek egyetlen férfiban sem kellene megbíznia. Azok számára, akik hisznek ebben, ez egy következménnyel járó férfikép.

Frauen sind bessere Diplomaten [A nők jobb diplomaták] – így hangzik egy 1941-es játékfilm címe, amelyben egy kaszinóigazgató unokahúgának kell megpróbálnia megakadályozni az illetékes hivatalnál a kaszinó bezárását. „A nők jobb diplomaták” – ez a mondat azt a meggyőződést fejezi ki, hogy a nők céljuk elérése érdekében taktikailag ügyesebben, talán okosabban, talán rafináltabban járnak el, mint a férfiak. Ez a nőkép azt követeli, hogy nehéz diplomáciai küldetések során nőket alkalmazzanak. Azok számára, akik hisznek ebben, ez egy következménnyel járó nőkép.

25 O. FUCHS: Die Identität der Schulpastoral im Spannungsfeld von staatlicher Bildung, kirchlicher Mission und solidarischer Gesellschaft, in A. BIESINGER – J. SCHMIDT (szerk.): *Schulpastoral an beruflichen Schulen*, Norderstedt, 2006, p. 20. ■ 26 Vö. H. DAM: Schulseelsorge, in G. BITTER ÉS MITSAI (szerk.): *Neues Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe*, München, 2002, pp. 358–361. ■ 27 Vö. G. LAMES: Schulseelsorge als soziales System, i. m. p. 238. ■ 28 Vö. K. KIEBLING: „Love greets you” – *On the Culture of Deacony*, Helsinki, 1998.

Egy-egy férfi-, illetve nőkép a sok közül – s mégis mindkettő olyan természetű, hogy kézenfekvő következtetések merülnek fel velük kapcsolatban. Érdeemes foglalkoznunk a nőképekkel, férfiképekkel és emberképekkel, különösen a következtetések miatt.

Ehhez emlékezetünkbe idézem a híres intést: „Ne készíts magadnak faragott képet és semmiféle képmást arról, ami fenn van az égen” (Kiv 20,4; MTörv 5,8; 27,15). A képek be tudnak szűkíteni és oda tudnak szegezni. Amikor Istent – szó szerint – odaszegezték, Isten meghalt a kereszten. Az ószövetségi képtilalom olyan kritikát tart elevenen, amely nemcsak – teológiailag – az istenképekre irányul, hanem éppúgy – antropológiailag – az emberképekre is. Mert a képeknek olyan hatalmuk van, hogy az ember egyre jobban hasonlítani kezd egy adott képhez, és egyre kevesebb erőt tud előteremteni, hogy azt a maga részéről megtörje. Az emberképek tehát nem csak akkor életveszélyesek, ha emberhez méltatlanra alakították őket? Sokkal inkább önmagukban veszélyesek, éppen azért, mert beszűkítenek és odaszegeznek?

Le kell rombolni az olyan emberképet, amely tartalmakat rögzít, és korlátozza vagy akár meg is öli az életet. Ezzel szemben meg kell becsülni az olyan emberképet, amely irányt tud mutatni, és előre nyitott értelmezést²⁹ vázol fel. A keresztyény emberképhez fűzött kijelentések nem akarnak leírni, nem akarnak megszabni, és nem akarnak előírni. Az ilyen kijelentések ígéretesek, amelyek az emberileg lehetségesre vonatkoznak és terjednek ki. Ez az eszmei tartalom nyitott az átalakulásokra és a változásokra – például a nőkép esetében a történelmi folyamatok vonulatában –, és folytonosan előrelendíti az értelmezés kérdését.

Emellett a képekről, különösen az emberképekről folytatott teológiai vita azáltal kapja a legerősebb bátorítást és legitimitását, hogy emberré válásában maga Isten felülmúlhatatlan szemlélhetőséghez jutott hozzá. Az Emberré-lett az Újszövetség tanúsága szerint „a láthatatlan Isten képmása” (Kol 1,15). E háttér előtt felhatalmazottnak érzem magam arra, hogy öt „tollvonással” teológiailag felvázoljak egy emberképet, amely az embereket nem alacsonyítja állattá, de önjelölt istenné sem emeli őket.

E tollvonásokhoz kapcsolódóan levonom majd a következtetéseket, ahogyan e vázlatból adódnak: mire vágyunk és mire van szükségük az embereknek emberré válásukhoz? Mert erre épül az iskolai pasztoráció.

Értelemre törekvés: Az első tollvonás alapja ott rejlik már a Biblia első fejezetében. A következők állnak ott: „Majd azt mondta Isten: »Alkossunk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra [...]«, Megteremtette tehát Isten az embert a maga képére; Isten képére teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket” (Ter 1,26 skk.) A Bölcsesség könyvében pedig ezt olvassuk: „Isten ugyanis halhatatlannak teremtette az embert, és saját hasonlóságára és képére alkotta” (Bölcs 2,23). Isten tehát saját képére teremtette az embert – ugyanakkor az emberek nem készíthetnek képet Istenről.³⁰ Ezenkívül az „Isten képmása”, illetve az „istenszobor” mint ókori keleti királyi cím Isten képviselését fejezi ki a világban. A bibliai szöveg az „Isten képmása” formát emeli fel, kivezeti monarchikus összefüggéséből, és bizonyos tekintetben demokratizálja azáltal, hogy „Isten képmása” olyan antropológiai

29 Vö. D. MIETH: Das „christliche Menschenbild” – eine unzeitgemäße Betrachtung? Zu den Wandlungen einer theologisch-ethischen Formel, *Theologische Quartalschrift*, 163/1983, pp. 1–15. ■ 30 A héber szövegben két fogalommal találkozunk, amely az embert mint Isten képét és a tiltott istenképet jelöli.

címmé válik, amely minden embernek, minden gyermeknek, minden nőnek és minden férfinak hivatásul adja, hogy Isten képmásaként tevékenykedjen, és így elveszíthetetlen méltósággal ajándékozza meg őket. Az emberi méltóság elveszíthetetlenségét azáltal nyomatékosítja a Teremtés könyvének folytatása, hogy az ember a „bűnbeesés” után is Isten képmásaként jelenik meg (9,6).

A „képmás” fogalma kifejezi a Teremtő és a teremtett különbözőségét, de összetartozásukat is. Ez az összetartozás antropológiailag az ember azon területekre való nyitottságára utal, amelyek átlélik megszokott határait, végeredményben az emberi élet titkára, amelyet nem lehet megragadni, amely megmutatkozik, majd ismét elrejtőzik, amely különösen határhelyzetekben villan fel, és újra eltűnik. Felidéződik bennem a két tanítvány élménye az emmauszi úton: amikor kísérőjükben felismerik a Feltámadottat, ő elrejtőzik előlük: „Ekkor megnyílt a szemük, és felismerték, de ő eltűnt a szemük elől” (Lk 24,31).

Am útközben kétségbeesésükben „a szemüket akadályozta valami, hogy fel ne ismerjék” (Lk 24,16). Az embereket ma is gyakran akadályozza valami látásukban olyan helyzetekben, amelyek értelme esetleg csak visszamenőleg tárul fel, ha egyáltalán feltárul. Isten mintegy csak utólag láttatja magát, és utunk nyomaira visszapillantva teszi magát nyilvánvalóvá. Így szól Mózeshez: „Ha majd elvonul előtted dicsőségem, beállítlak a kőszikla hasadékába, és befödlek jobboldalra, amíg el nem vonulok. Aztán elveszem kezemet, és utánam tekinthetsz – de arcomat nem láthatod!” (Kiv 33,22 skk.). Csak akkor tárul fel az eleinte esetlegesnek az értelme, amikor az emberek visszatekintenek. Az emberek – ismerve határaikat – nyitottak Isten titkára; bár *gyermekként, nőként és férfiként* birtokolják a „felismerést”; az *élet titkára irányuló megtestesült utalások*.³¹

Szabadságra törekvés: A teremtő cselekvésnek, továbbá a testi és lelki gyermekek világra hozatalának feltétele a szabadság, a szabad terek, a játékterek, amelyek az emberek számára olyan játékot tesznek lehetővé, melyet ők alakíthatnak. Akkor keletkezhet félelem, ha e játéktereket a beszűkülés veszélye fenyegeti. Az ember emberré válásához a játékterek ismételt kitágításának kísérlete is hozzátartozik. Am az emberi szabadság tereinek nemcsak az erőteljes és hirtelen beszűkítései követelhetnek túl sokat emberileg, hanem a szinte határtalan kitágulásai is. Az emberek támaszt keresnek, s olyan határokat is, amelyek feltartóztatják őket.

A szabadságot célzó jó néhány felkerekedés elakadt már, mert az emberek az „ígéret földje” felé vezető úton visszavágytak Egyiptom közmondásos húsfazekaihoz (Kiv 16,3). És mégis: az emberek „szabadságlények”,³² *szabad teremtmények, szabadon alakíthatják szabad tereiket*.

Szeretetre törekvés: Bibliai értelemben a felebaráti szeretet valóban magát a felebarátot jelenti. Az utolsó ítéletről szóló beszédben (Mt 25,31–46) Jézus Krisztus saját történelmi jelenlétét hozzáköti a szegényekhez: „Bizony, mondom nektek: amikor megtettétek ezt egyiknek e legkisebb fivéreim közül, nekem tettétek” (Mt 25,40). Szívem szerint a nővéreket is hozzáveszem.

31 Vö. K. RAHNER: Anthropologische Voraussetzungen für den Selbstvollzug der Kirche, in F. X. ARNOLD ÉS MTSAI (szerk.): *Handbuch der Pastoraltheologie, Praktische Theologie der Kirche in der Gegenwart*, Bd. 2/1, Freiburg im Breisgau, 1966, p. 26 skk. ■ 32 Uo. p. 28.

A Biblia tanúsága szerint Isten szeretet (1Jn 4,8). Isten maga kapcsolat – mint Atya, Fiú és Lélek –, olyan gazdag kapcsolatban, hogy Isten emberré válásában önmagát közli, kapcsolatot ajándékozik, hogy az emberek közötti találkozások Isten érintésének helyévé válhassanak. Az embereknek szükségük van *embertársaik* szeretetére, kapcsolatokban és kapcsolatokból élnek.³³

Reményre törekvés: „Üdvözülésünk ugyanis reménybeli. Ha látjuk azt, amit remélünk, az nem reménység; hisz ki remélné azt, amit lát? Ha pedig azt reméljük, amit nem látunk, akkor várjuk is türelemmel” (Róm 8,24 skk.).

Ez az ígéret a Rómaiakhoz írt levélből az emberi lét ételelixírét ragadja meg, a reményt.³⁴ Ebben bíznak az *emberek mint jövőkeresők*.

Sok újszövetségi kép a remény képe, amely jövőt ígér nekünk Istennél. Ilyenek például a boldogságmondások: „Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa. Boldogok, akik sírnak, mert ők vigasztalást nyernek. Boldogok a szelídek, mert ők öröklik a földet...” (Mt 5,3 skk.).

Ugyanakkor eszembe jut az evangélium többszörösen³⁵ ránk hagyományozott kijelentése: „Mert íme, vannak utolsók, akikből elsők lesznek, és vannak elsők, akikből utolsók lesznek” (Lk 13,30). Ez a vers egy érvényes rendet kérdőjelez meg, fenyegetően hat, félelmet vált ki: azok esetében, akik nem igazán tudják, minek számítanak, elsőeknek vagy utolsóknak; akik utolsóként tehetetlennek érzik magukat, mert az utolsók közül csak *némelyek* lesznek elsők; akik szívesen átengedik másoknak az elsőbbséget, hogy ne nekik kelljen felelősséget vállalniuk; és akik elsőnek tartják magukat, és bizony utolsókká válhatnak.

Ez a kijelentés egy olyan rend forradalmát érzékelteti, amely semmit nem állít fejre, hanem a fejenállásból mindent talpra állít, egy olyan gondolkodás és cselekvés alapján, amely megszünteti a hagyományos struktúrákat, és Isten országával érkezik. Az ilyen gondolkodás és cselekvés nem tud és nem akar politikailag semleges lenni, hanem pártos és szolidáris az utolsókkal, számukra reményteli.

Először is összefoglalom: adott az ember mint titok, s nem engedi rögzíteni magát; adott az ember mint szabad teremtmény, aki játéktereket kapott, hogy alakítsa őket; adott az ember mint kapcsolat, amely a szeretetben él; adott az ember mint jövőre irányuló létező, akit a remény hordoz, ám súlyos csalódásokat is megél.

A csalódásokkal felsejlik az ötödik tollvonás: az embereket a kudarc veszélye fenyegeti.³⁶ Az *emberi kudarc* talán mégsem a másik négy melletti ötödik tollvonás, hanem inkább annak az embernek a képén keresztülfutó vonás, aki csak a másik négygel számol. Mert az emberek mind a négy megnevezett dimenzióban kudarcot tudnak vallani: a reményben, amikor engednek a csalódásoknak és a jövőtől való félelemnek; a szeretetben, amikor kommunikációs zavarokra, kapcsolati törésekre és áruulásokra kerül sor; a szabadságban, amikor

33 Karl Rahner az „interkommunikáció lényéről” beszél. Uo. p. 31. ■ 34 Ez az ígéret: „üdvösségünk ugyanis reménybeli”, a „jövöbeliség lényének” rendeli az embert. Uo. p. 33. ■ 35 Vö. a párhuzamos helyekkel: Mt 19,30, Mk 10,31; Mt 20,16. ■ 36 Ezt írja Rahner: „Az ember a kudarcot valló lény.” *Anthropologische Voraussetzungen*, i. m. p. 34.

azt rabszolgaként elnyomják, vagy pedig pusztá önkénné aljasodik le; az értelem dimenziójában, amikor elkendőzik az ember titokra utaltságát, amikor az embereket megfosztják a valláshoz való joguktól, és becsapják őket Istennel.

Karl Rahner számára a kereszténység „az az esemény, amely észleli és szabadító módon fogadja el ezt a kudarcot”.³⁷ Ezzel felveti az e vázlat következtetéseire irányuló kérdést. Mire vágnak és mire van szükségük az embereknek emberré válásukhoz? Ki segíti ezt elő? Mert ez az iskolai pasztoráció célja. Ehhez újra megemlítem az emberi lét fent megnevezett irányműveit.

AZ EMBERRÉ VÁLÁS ELŐSEGÍTÉSE ÉS ELŐSEGÍTŐI A FENYEGETŐ KUDARC ÁRNYÉKÁBAN

Értelemre törekvés: A keresztény emberkép első tollvonása az embereket életük titkára való utalásként jellemzi. Egy ilyen emberkép következményeket sürget. Ahhoz, hogy az emberek emberré válhassanak egymás számára, szükségük van olyanokra, akik méltóságteljesen bánnak velük, például egy bába módjára. Egy bába abban segít, hogy mindaz, ami nem vagy csak közvetetten látszik, és meg akar születni, napvilágra juthasson. Ezt a bábaművészetet gyakorolják a „misztagógok”, olyan emberek, akik már a kereszténység előtti korban bevezették kultuszuk titkaiba és misztériumába azokat, akik azt akarták, hogy felvegyék őket egy kultikus közösségbe. A misztagógok ma olyan emberek, akik embertársaikat kísérik és ösztönzik, ha életük titka és értelme után kutatnak.

Az iskolai pasztoráció sokszínű kínálattal rendelkezik ehhez, melynek része például a meditáció és a kontempláció,³⁸ a tanítás során és lelkinapokon is. A misztagógok senkibe sem töltik be tölcserrel bölcsességüket, sokkal inkább arról gondoskodnak, hogy embertársaik maguk jöjjenek rá a dolgok nyitjára, hasonlóan a beteg asszony gyógyulásához, akinek Jézus nem azt mondja: „*Én gyógyítottalak meg*”, hanem hogy „*a hited meggyógyított téged*” (Mk 5,34, ezzel párhuzamosan Mt 9,22 és Lk 8,48).

A gyermekeknek, a nőknek és a férfiaknak az élet titkára való utalásként emberré válásukhoz szükségük van misztagógokra és ösztönzőkre.

Szabadságra törekvés: Az emberkép e tollvonása is következményekkel jár. Aki elő szeretné segíteni egy ember emberré válását, szabadítóként működik – hasonlóan talán Mózes alakjához, aki a kíséző és a profetikus ösztönző típusa a szabadság felé vezető úton. Minden tanulási folyamat szabadságban zajlik, és nem erőszakolhatja ki a tanítást.

És ahogy Mózes maga nem léphetett be az „ígéret földjére” (MTörv 34,4), a kísézőknek és az ösztönzőknek is azzal kell ma számolniuk, hogy a kísérés véget ér anélkül, hogy a kíséző megtudná, az emberek vajon bevonulnak-e az „ígéret földjére”, vagy sem. És bizonytalan marad némely olyan lelkigondozói minőség hatása, amely az iskolai órák alatt és között villan fel.

37 Uo. p. 35. ■ 38 Vö. A. BIESINGER – K. KIEBLING: Meditation und Kontemplation als Grenzerfahrung. Ein religionspädagogischer Diskussionsbeitrag zum Konzept einer „Deautomatisierung von Kategorisierungsprozessen”, in W. SIMON (szerk.): *meditatio. Beiträge zur Theologie und Religionspädagogik der Spiritualität*. Günter Stachel zum 80. Geburtstag, Münster, 2002, pp. 81–92.

Az embereknek mint szabad teremtményeknek emberré válásukhoz szükségük van szabaddítókra és ösztönzőkre.

Szeretetre törekvés: Ez az emberkép felvázolását szolgáló tollvonás is következményekhez vezet. Izajás könyvében Isten szolgája negyedik énekében ez áll: „De őt a mi vétkeinkért szúrták át, a mi bűneinkért törték össze; a mi békességünkért érte fenyítés, és az ő sebe által gyógyultunk meg” (Iz 53,5).

Isten szolgája helyettünk cselekszik. Az emberek a szeretetben egymás helyett³⁹ cselekednek. A rászorulókat emberré válásukat segítik azok, akik helyettesítik őket, amíg azok nem tudják újra maguk ellátni a számukra fenntartott feladatokat. Addig is szükség van ügyvédekre mint szócsövekre azok számára, akik nem tudnak maguk felszólalni, és szükség van képviselőkre, akik a képviseltek nem űzik el helyükről, hanem fenntartják nekik a helyet. És talán azok a kevesek, akik egy kiábrándítóan gyengén látogatott iskolai szentmisén vesznek részt, imádkozhatnak a sokaság helyett, és közbenjárhatnak azokért, akik távol vannak.

Az embereknek mint embertársaknak emberré válásukhoz szükségük van képviselőkre és ügyvédekre.

Reményre törekvés: Máris megemlítem az emberkép e tollvonásához tartozó következményeket. Az embereknek emberré válásukhoz szükségük van útítársakra, akik segítenek nekik az életben. Ebben az értelemben az iskolai pasztoráció a remény hordozójává válhat: a remény éltet – a képviselt remény élethez segíthet.

Egy útítárs egy-egy útszakaszon a remény helyettes hordozójává válhat annak számára, aki maga már nem tudja hordozni vagy elviselni a reményt, és már nem érzi, hogy a remény hordozná. Csaknem reménytelen időkben fontos, hogy az útítárs óvatosan égve tartsa a remény minden szikráját, amely egy kétségbeesett emberben keletkezik.

Az embereknek mint jövőkeresőknek emberré válásukhoz szükségük van útítársakra.

Az emberi kudarc veszélyezteti a reményt, ha senki sincs jelen, aki reményt nyújtana, ha senki sincs jelen, aki buzdítana, kioldana és megszabadítana a kényszerekből és a bűn összefüggéseiből, ha senki sincs jelen, aki összekuszálódott élettörténetemet kibogozná.

A kudarc olyan, mint a másik négy vonás számításainak áthúzása. A kudarc azonban nem egyszerűen kihúzza a többi dimenziót, inkább aláhúzza a következmények sürgősségét, amelyek e tollvonásokból emberképpé állnak össze az ember formálására és az emberré válás számára – legyenek bár azok az emberek fiatal nők vagy fiatal férfiak, legyenek akár jobb diplomáták vagy mindannyian gonosztevők!

AZ ISKOLAI PASZTORÁCIÓ MINT EMBERRÉ VÁLÁS A SZOLIDARITÁS RÉVÉN

Az emberképhez használt mind az öt tollvonás felvetette a kérdést, mire és kire van szükség azok emberré válásához, akik így képbe kerülnek. Ebben a misztagógikus és a diakóniai alapvonások jelentős szerepet játszanak – megkülönböztethetően, nem egymás céljaira

39 Vö. O. FUCHS: „Stellvertretung” – eine christliche Möglichkeit, *Theologische Quartalschrift*, 185/2005, pp. 95–126.

használva, ám egymásra utalva. Míg a misztagógikus utak az élet titka után kutatnak, a diakóniai utak tanítási célként a szolidaritást követik. Míg a misztagógikus utak iskolai szentmisékhez és bibliai napokhoz, meditációhoz és kontemplációhoz vezetnek, a diakóniai utakon „egyvilág-projektek” és szociális gyakorlatok találhatók.⁴⁰ Míg a misztagógikus hagyományok a kereszténység előtti időkbe nyúlnak vissza, a szolidaritás csak a II. vatikáni zsinat és annak pasztorális konstitúciója, a *Gaudium et spes* révén nyer teológiai jelentőséget:⁴¹ itt háttérbe kerül annak gondolata, hogy Isten Jézus keresztthalála által vett elégtételt – a szolidaritás Isten emberré válása által történő új megindokolása mögött. És Isten emberré válása az emberek emberré válásának kezdete. Amikor az Emberré-lett alámerül az emberi lét végső mélységeibe, akkor az ember már ott sincs egyedül. Isten elfogadja – az elszenvedett jogtalanságban is, amelyben embertársai már nem fogadják el; a bűnben is, amelyben már önmaga számára nem elfogadható; a halálban is, amikor már semmi sem tartja meg. Amikor a Keresztre feszített alászáll a halál birodalmába, halálával és feltámadásával szolidaritásra lép a halottakkal és szenvedésükkel; így alapozza meg a halálon túlmutató, emberek közti szolidaritást. A szolidaritás révén történő emberré válás mint az iskolai pasztoráció célja tehát olyan teológiai tökesúly, amely misztagógikus lehorgonyozottságából eredően támogathatja a diakóniai iskolakultúrát – és fordítva: a diakóniai felelősségben nyitott marad a misztagógikus utakra.

A szolidaritás révén történő emberré válás teológiailag mutatja meg, elsősorban és végső soron miről is szól az iskolai pasztoráció: a kegyelemről, mert csak a kegyelem világában válik lehetségessé a lehetetlen;⁴² az emberré lett Isten felé fordulásról; annak feltétel nélküli kapcsolatra szóló ajánlatáról, aki maga a kapcsolat; az emberek egymás felé fordulásáról, amelyet nem kötnek gúzsba a bizonyítandó teljesítmények, és amely lehetővé teszi a lelki gondozást mint áthangolást; annak megvalósításáról, amiről a diakóniai misztagógia tartalmilag szól: hiszen Isten tántoríthatatlan hozzánk jöveteléről és velünk együtt járásáról akkor beszélünk a legmeggyőzőbben, ha én magam hűségesen és tántoríthatatlanul együtt tartok a rám bízott emberekkel. Mert mit használ Isten valóságos jelenléte, ha egyetlen ember sincs jelen valóságosan?

S számomra itt válik még egyszer központi a kudarc tollvonása: az emberek kudarcot vállalnak, az önfeltérés elmarad, a tanítás kudarcot vall. A szülőknek azonban ki kell állniuk azért, hogy gyermekük feltétel nélkül elfogadottnak tudja önmagát, függetlenül a teljesítményétől, akkor is, ha az iskolában és más kapcsolatokban kudarcot vall. Utánozhatatlan módon tud mesélni erről az a tizenkét éves fiú, akinek története közvetetten, de szemléletesen segít megérteni, mit kell lényegesnek tartania nemcsak a szülőknek, hanem a jövőbeli iskolai pasztorációnak is:

40 Gyakorlati példák szép választékát kínálja segítségként: A ROTTENBURG–STUTTGARTI EGYHÁZMEGYE PÜSPÖKI HIVATALA (szerk.): *Kirche und Schule in Kontakt*, Rottenburg–Stuttgart, 2006. Lásd még A ROTTENBURG–STUTTGARTI EGYHÁZMEGYE PÜSPÖKI HIVATALA (szerk.): *Schule als Lebensraum mitgestalten. Neue Impulse und Bausteine für die Schulpastoral*, Rottenburg–Stuttgart, 2007. ■ 41 Vö. GS 4, 32, 90, illetve K. RAHNER – H. VORGRIMLER: *Kleines Konzilskompendium*, Freiburg im Breisgau, 1985, pp. 452., 478 k., 549. ■ 42 Vö. K. KIEBLING: In the world of mercy the impossible becomes possible. – Theological and philosophical comments and experiences with encounters in Finland, in UÓ: „Love greets you” – *On the Culture of Deacony*, i. m. pp. 115–129., és O. FUCHS: Predigt als Gnadenerfahrung. Aspekte einer indikativen Homiletik, *Theologische Quartalschrift*, 186/2006, pp. 313–335.

„Úgy gondolom, tizenkét éves lehettem,
és ismét bizonyítványosztás napja volt.
Ez alkalommal, gondoltam, csak összedől az iskolaépület tetőstől,
amikor a bizonyítványom fehéren-feketén előttem feküdt.
Reményeim nem is voltak nagyon túlzók,
lusta disznó voltam, és ráadásul rendkívül makacs,
mégis soha nem gondoltam volna,
hogy teljes csalódás vagyok, teljes csalódás vagyok.

Hát most megtörtént, gondoltam magamban, most mindennek vége,
még hittanból sincs legalább egy kettesem.
Te jó ég, ezzel a bizonyítvánnyal inkább haza se menj,
hanem jobb híján az idegenlégióhoz.
Nem mutattam meg a szüleimnek, és aláírtam helyettük,
szépen, színesen, nem nézett ki rosszul, nem mintha dicsekedni akarnék.
Németből és biológiából talán mindig hülye voltam,
ezzel szemben rajzolni mindig is egészen jól tudtam!

A varázslat természetesen már másnap reggel lelepleződött,
a hamisítás talán mégsem sikerült olyan ügyesen.
Jött az igazgató, bosszúsan kihozott az osztályból,
ott álltam, egyedül, némán és megtörve.
Aztán hívatta a szüleimet, hátradőlt,
öntelten élvezte már
a csalónak, a félresikerült kölyöknek,
ennek az irathamisítónak, az ő fiuknak szánt pofonokat.

Az apám kezébe vette a bizonyítványt, és rám nézett,
majd nyugodtan azt mondta: „Ami engem illet,
a kétség legkisebb árnyéka sem merül fel,
ez valóban az én aláírásom.”
Anyám is azt mondta, igen, ez az ő aláírása.
Macskakaparás ugyan, de meg kell érteni,
hogy előtte két nagy bevásárlótáskát cipelt.
Aztán így szólt: „Gyere, fiam, menjünk.”

Néhány hosszú évet még elvesztegettem iskolapadokra,
és ellentmondás nélkül tanultam,
neveket, táblázatokat, elméleteket hátulról és előlről,
hogy nem hülyültem meg közben egészen!
Csak egy lecke tűnt ki az évek során,
ez az egy az egész halom ballasztból:
milyen jót tesz, ha tudod, hogy valaki menedéket nyújt neked,
függetlenül attól, mit követtél el!

Nem tudom, helyénvaló volt-e, hogy a szüleim
kihoztak onnan, és – hol marad az erkölcs?
Az okosak vitatkoznak, a tudálékosak veszekszenek,
nem tudom, de számomra mindegy is.
Csak egyet tudok, a világon minden gyereknek,
és nem utolsósorban természetesen neked is, gyermekem,
ha égni kezd a talaj a lábad alatt, ha valami nem sikerül, ha a világ összeomlik,
olyan szülőket kívánok, akik ebből a fából vannak,
olyan szülőket, akiket ebből a fából faragtak.”

Reinhard Mey azzal a kívánsággal zárja *Zeugnistag* [A bizonyítványosztás napja] című dalát,⁴³ hogy a serdülőknek olyan szüleik legyenek, akiket ebből a fából faragtak. Az ilyen gyerekek az értelem, a szabadság, a szeretet és a remény dimenzióiban valószínűleg egészen másképp tudnak felnőni, egészen másképp koptatják az iskolapadot, egészen más emberré válnak, mint azok, akik nem részesülnek ebben a feltétel nélküli elfogadásban. Én magam hálásan az elsők közé számítom magam, és ezért tudtam az első könyvemem szűk tíz évvel ezelőtt édesanyámnak és édesapámnak ajánlani azzal, hogy „megteremtették életem és munkám számára az emberi alapokat, és belém vetett hitüket máig nem adják fel”. Ám fülemben cseng egykori szomszédom hangja is, ami annak idején a csontomig hatolt, amikor az iskolaév vége felé veszélyben érezve fia áthelyezését, ráordított: „Ha ezt nem tudod megcsinálni, akkor számomra egy nulla vagy!” És mivel nem minden gyermeknek vannak olyan szülei, akiket abból a fából faragtak, amelyről Reinhard Mey énekel, őket és minket is a kudarc veszélye fenyeget. És mivel sok serdülőnek a szülői ház nem a sokat ígérő, jó gyerekszobát nyújtja, hanem sokkal inkább tetthellyé válik számukra, olyan iskolai pasztorációra van szükség, amelyet „olyan fából faragtak”, és amely Reinhard Meyhez hasonlóan megtalálja a helyes hangot – bizonyára nem egyetemes gyógyírként, de a remény szalmaszálaként azok számára, akiknek nincs reményük. Emlékezzünk a fentebb említett diáklányra: „Én mindezt nem tudom elhinni, mert nekem nem ilyen volt az apám!”

Apaként bízom abban, hogy semmi nem tud elveszni abból a szeretetből és szolidaritásból, amelyet gyermekeinknek kapcsolati gazdagságunkban ajándékozunk – és viszont. Tanárként megpróbálok úgy bánni tanítványaimmal, hogy ugyanez a hit növekedjen és fejlődjön ki bennük. Főiskolai tanárként erősen foglalkoztat a kérdés: ki törődik azokkal a hallgatókkal, akikkel senki sem törődik? Ki törődik azzal, hogy ők is elmondhassák: „Milyen jót tesz, ha tudod, hogy valaki menedéket nyújt neked, függetlenül attól, mit követtél el!” És hogyan mutassam ki azoknak, akik nem kapnak jó jegyet nálam, emberré válásuk iránti érdeklődésemet anélkül, hogy én magam szerepkonfliktusba kerüljek, és emiatt útmutatás helyett meghasonlást adnék nekik magamból? Olykor küzdök ezzel, néha fájdalmasan kudarcot vallok; mégis abból a hitből élek, amelyben szívesen erősítek másokat is, különösen a hitoktatásban és a lelkigondozásban tevékenykedőket. Az iskolában is szükség van a hitre, hogy mindennek megmutatkozik majd a hatása, akkor is, ha mi magunk nem érzük el az „ígéret földjét”. A kölcsönös emberi megerősítéshez és a nyitott kérdések szakmai tisztázásához az iskolai pasztorációban felelősséget vállalóknak

43 A dal megtalálható Reinhard Mey *Die 20 großen Erfolge* című CD-jén (EMI, 1996).

szupervíziora van szükségük,⁴⁴ amelyben ha a cím „program”, akkor vízióikat is alaposan megfontolják, és olyan élethez igazodnak, amelyben Isten kapcsolati gazdagsága mint tulajdonság az emberi kapcsolatok létminőségévé vált. Az iskolai pasztorációban felelősséget vállalók, érzésem szerint erőteljes szellemisége szerint semmi sem vész el abból, amiben az emberek emberré válásukhoz részesülnek, és amit a szolidaritás révén megtapasztalnak. Nem, semmi sem vész el belőle, sőt meggyőződésem szerint inkább ez lesz az egyedüli, ami megmarad – túl a halálon és az ítéleten.

A szerző római katolikus teológus, pszichológus, pasztorálpszichológus, szupervizor, pszichoterapeuta, diakónus, főiskolai tanár (Szent György Filozófiai-teológiai Főiskola, Frankfurt am Main)

Fordította: Hernádyé Szemere Rita

A tanulmány forrása: J. EURICH – CH. OELSCHLÄGEL (szerk.): *Diakonie und Bildung. Heinz Schmidt zum 65. Geburtstag*, Verlag Kohlhammer, Neumarkt-Sankt Veit, 2008, pp. 414–431.

Klaus Kiebling: Seel(en)sorge im Religionsunterricht? Schulpastoral als Menschwerdung in Solidarität. *Als Vater vertraue ich darauf, dass nichts von der Liebe und der Solidarität je verloren gehen mag, die wir unseren Kindern beziehungsreich schenken – und umgekehrt. Als Lehrer versuche ich meinen Schulerinnen und Schülern so zu begegnen, dass in ihnen genau dieses Vertrauen wächst und gedeiht. Als Hochschullehrer bewegt mich stark die Frage: Wer kummert sich um die Studierenden, um die sich niemand kummert? Wer kummert sich darum, dass auch sie erzählen können: „Wie gut es tut zu wissen, dass dir jemand Zuflucht gibt, ganz gleich, was du auch ausgefressen hast!“ Und wie zeige ich denen, die bei mir zu keinen guten Noten kommen, mein Interesse an ihrer Menschwerdung, ohne dass ich selber in Rollenkonflikte gerate und darum nur Zwiespaltiges statt Orientierendes von mir gebe? Damit ringe ich bisweilen, manchmal scheitere ich schmerzlich; dennoch lebe ich aus jenem Vertrauen, in dem ich gern auch an dere Menschen starken will, besonders die in Religionsunterricht und Seelsorge Tätigen. Auch in der Schule braucht es das Vertrauen, dass alles seine Wirkung zeitigen wird, auch wenn wir das „Gelobte Land“ nicht selbst erreichen. Zur wechselseitigen menschlichen Stärkung und zur sachlichen Klärung offener Fragen brauchen die in der Schulpastoral Verantwortlichen eine Supervision, in der sie sich, wenn der Name Programm ist, auch mit ihren Visionen auseinandersetzen und sich an einer Lebenswelt ausrichten, in der die beziehungsreichen Qualitäten Gottes zur Lebensqualität menschlicher Verhältnisse geworden sind. Eine nach meinem Empfinden kraftvolle Spiritualität der in der Schulpastoral Verantwortlichen setzt darauf, dass nichts von dem verlorengeht, was Menschen zu ihrer Menschwerdung zuteil wird und was sie an Solidarität erfahren.*

Schlüsselwörter: *Schulpastoral, Seelsorge, Religionsunterricht, Menschwerdung, Pastoralpsychologie, Solidarität, Scheitern.*

44 Vö. Transformationen, *Pastoralpsychologische Werkstattberichte*, 5/2005, pp. 1–112., S. Schneider, M. Scharer és K. Kiebling tanulmányaival a szupervízioról és annak lehetséges teológiai tartalmairól.